

حقوق دریاها و فعالیت‌های نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی علیرضا آرش‌پور*

مقاله حاضر سعی دارد تا با مشخص نمودن تعریف فعالیت‌های نظامی، امکان انجام چنین فعالیت‌هایی را در منطقه انحصاری اقتصادی و محدودیت‌های پیش‌بینی شده در خصوص آن را از دیدگاه کنوانسیون‌های حقوق دریاها و دیگر معاهدات بین‌المللی مورد بررسی قرار دهد. اهمیت این موضوع از آن جهت است که عدم توجه مناسب به چگونگی استفاده از دریاها اندیشه اختصاص آن را برای مقاصد صلح‌آمیز و بهره‌مندی از دریاها را بعنوان میراث مشترک بشریت با خطر عمده‌ای مواجه و آینده‌ای بس مهم را در پیش‌روی دریاها ترسیم خواهد نمود.

لذا این نوشتار با تکیه بر اسناد بین‌المللی فوق‌الذکر، به جنبه‌های مختلف استفاده نظامی و معیارهای استفاده صلح‌آمیز از منطقه انحصاری اقتصادی پرداخته است.

مقدمه:

از آنجائی که امکانات و توانائیهای قدرتهای بزرگ دریایی در خصوص کشف و بهره‌برداری از مناطق مختلف دریایی و منابع موجود در آن به مراتب بالاتر از بقیه کشورهای علی‌الخصوص کشورهای در حال توسعه می‌باشد بدون هیچ تردیدی کشورهای مذکور برای خود در بهره‌برداری و استفاده از دریا قائل به امتیاز و موقعیت ویژه‌ای می‌باشند.

پیشینه تاریخی نشان می‌دهد که قدرتهای بزرگ در استفاده دیگر کشورها از دریا برای مقاصد کشتیرانی - ماهیگیری و دیگر بهره‌بردارها ایجاد مشکل نموده و حتی مانع از آن گردیده‌اند. از اینرو برای تحقق چنین هدفی تمام اشکال فشار از جمله تهدید و توسل به زور اعمال گردیده است. مع الوصف، جدای از رقابت بین کشورها در استفاده از خود دریا و منابع موجود در آن، دریا در اکثر جنگهایی که بین کشورها به وقوع پیوسته است به طور وسیع و دامنه‌داری در جهت اهداف نظامی مورد استفاده قرار گرفته است. متأسفانه به نظر می‌رسد شرایط کنونی بسیار خطرناکتر از آن چیزی است که در گذشته وجود داشته

است.^(۱)

از آنجائیکه در گذشته دریا منبع پایان‌ناپذیر صید ماهی و همچنین منبع فناپذیری بعنوان خط سیر ارتباطی برای تعداد نسبتاً معدودی از کشورها و بزرگراهی مناسب جهت دست یازیدن به جنگ و تجارت تلقی شده است.^(۲)

لیکن امروزه، دریاها بعنوان میراث مشترک بشریت^(۳) تلقی گردیده و حقوق و وظایف دول ساحلی و غیرساحلی در مناطق مختلف دریایی به موجب کنوانسیونهای حقوق دریاها معین شده است.

بعد دیگری که استفاده و بهره‌برداری از دریاها را با خطر عمده‌ای مواجه ساخته است ادامه رقابت در تسلیحات هسته‌ای و فراهم آمدن نیروهای بحریه بی سابقه است، که خطر فوق‌العاده‌ای را برای ادامه حیات بشری ترسیم نموده است.

لذا توسعه روزافزون قدرت نظامی کشورها و همچنین پیشرفت علوم، فنون و تقویت تکنولوژیهای موجود در جهت بهره‌برداری از دریا منجر به تلاش مستمر و پیگیر پنجاه ساله‌ای توسط ملل متحد گردید که انعقاد کنوانسیونهای مختلف حقوق دریاها را به همراه داشت^(۴) این کنوانسیونها در مندرجات حجیم و پیچیده خویش نقش پراهمیت دریاها را مد نظر قرار داده و مقرراتی را در زمینه کلیه فعالیتهایی که در فضای اقیانوسها و به طور کلی مناطق مختلف دریایی صورت می‌پذیرد نموده است.

تلاش ما در این نوشتار بر این خواهد بود تا ضمن مشخص نمودن تعریف فعالیت‌های نظامی، امکان انجام چنین فعالیت‌هایی را در منطقه انحصاری اقتصادی و محدودیت‌های پیش‌بینی شده در خصوص این فعالیتها از دیدگاه کنوانسیونهای حقوق دریاها و دیگر معاهدات بین‌المللی مورد بررسی قرار دهیم.

- 1- Budislav vukas peaceful uses of the sea, Denuclerization and disarmament in handbook on the new law of the sea Dupuy vinge 1991.Vol.1,p.1235
- 2- Oliver J.lisztzyn internation law today and tomorrow. Ocean publication Ln.c.1955.p.19
- 3- Common Heritage of Mankind

حقوق دریاهای و فعالیتهای نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی

هر چند کنفرانس سوم حقوق دریاهای در مورد پاره‌ای از مسائل مربوط به جنبه‌های استفاده نظامی از دریا نسبت به کنفرانس ۱۹۵۸ از صراحت بیشتری برخوردار بوده و به موجب این کنوانسیون حق عبور بی‌ضرر^(۱) کشتی‌های جنگی از دریای سرزمینی^(۲) مورد تأیید واقع شده،^(۳) لیکن باید متذکر گردید که کنوانسیونهای حقوق دریاهای و مقررات حاکم بر آن من حیث المجموع در خصوص استفاده‌های نظامی از دریاهای و جنبه‌های مختلف آن به شایستگی عمل نکرده و مسئله را به طور حاشیه‌ای مطرح و برگزار نموده‌اند.^(۴)

بنابراین طبیعی است که کنوانسیونهای حقوق دریاهای فاقد مقرراتی سیستماتیک و همه‌جانبه در خصوص بهره‌برداری نظامی از دریاهای و بالمآل اندیشیدن محدودیتهایی در مورد این استفاده باشند.

قابل توجه است که کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای صرفنظر از برخی مقررات مبهم درباره حفظ دریاهای برای مقاصد صلح‌آمیز (مواد ۸۸ و ۳۰۱) مسئله استفاده نظامی از دریاهای را نادیده گرفته است.^(۵)

این در حالی است که در جهان امروز در حدود ۷۰ دولت دارای نیروهای بحریه بوده که میزان قدرت این نیروها در مقام مقایسه با هم بسیار متفاوت می‌باشند و بیش از چهار پنجم قوای دریایی به دولتهای عضو پیمان ناتو و پیمان منحل شده ورشو تعلق دارند. در این رهگذر نیروهای کوچکتر دریایی هم وجود دارند که دارای تواناییهای محدودی هستند، مع الوصف نیروهای دریایی وظایف مختلفی را هماهنگ با قوای انتظامی و سایر نیروهای مسلح انجام می‌دهند، ولی این وظایف گوناگون که اکثراً دارای خصایص نظامی است لزوماً ضرورت وجود مقررات جامعی را که ناظر بر این فعالیتها باشد طلب می‌کند و این در حالی

1- Innocent Passage

2- Territorial sea

3- Budislav - Vuks. Op,cit,p.1274

4- Ceoffrey Kinely. The law of self defense contemporary naval operations and the nations 1990, convention on the law of the sea. in Journal of environmental law Vol.2 Number 1,p 10

است که به اصطلاح فعالیت‌های نظامی^(۱) در کنفرانس حقوق دریاهای یکبار و آن هم در بخش مربوط به حل و فصل اختلافات بین کشورهای عضو کنوانسیون حقوق دریاهای اشاره رفته و بدین ترتیب اظهار گردیده است: اعضای کنوانسیون ۱۹۸۲ می‌توانند به هنگام امضاء کنوانسیون یا بعد از آن اعلام نمایند که یک یا همه روش‌های حل و فصل مندرج در ماده ۲۸۷ را درباره یک یا کلیه اختلافات سه‌گانه نمی‌پذیرند،^(۲) که یکی از موارد مزبور را اختلافات نظامی تشکیل می‌دهد. بنابراین ذکر مسئله اختلافات نظامی در کنوانسیون ۱۹۸۲ صرفاً در همین مورد خاص می‌باشد. متأسفانه از فعالیت‌های نظامی نه در کنوانسیون‌های حقوق دریاهای نه در بیانیه کشورهای که استثنای اختیاری را در خصوص اختلافات مربوط به فعالیت‌های نظامی مدنظر قرار داده‌اند تعریفی به عمل نیامده است. اما با وجود این و با توجه به پیش‌نویس تاریخی این مقررات و هم‌چنین پاراگراف یک بند ب ماده ۲۹۸ که استثنای اختیاری را برای حل و فصل اختلافات ارائه داده اصولاً اختلافات مربوط به فعالیت‌های نظامی را می‌توان شامل فعالیت‌هایی دانست که در راستای انجام وظائف کشتی‌ها و یا هواپیماهای دولتی که برای خدمات غیرتجاری مورد استفاده قرار می‌گیرند پدید می‌آید. لذا با مد نظر قرار دادن این تعریف، کنوانسیون سوم حقوق دریاهای انجام فعالیت‌های نظامی توسط کشتی‌ها و هواپیماهایی را که در خدمت سرویس‌های تجاری نیستند در حدی که در مغایرت با مقررات حاکم بر این کنوانسیون نباشد قابل اجرا دانست.

بنابراین حل و فصل اختلافات ناشی از این فعالیت‌ها را در صورتی که طرفین درگیر، روش‌های مندرج در ماده ۲۸۷ را نپذیرفته باشند صرفاً باید تابع تعهدات عمومی دانست که دولتها برای حصول راه‌حلهای مسالمت‌آمیز حل اختلافاتشان مورد پذیرش قرار داده‌اند^(۳) اما جدای از این مطلب اجرای دیگر مقررات حقوق دریاهای داخلی که به موجب مقررات کنوانسیون حقوق دریاهای عهده دولتهای ساحلی گذاشته شده و به هیچ وجه موضوع استثنای اختیاری که به موجب ماده ۲۹۸ مطرح گردیده نخواهد بود. بنابراین برای

1- Military Activities

۲- ماده ۲۹۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای

3- Francesco Francionit. Peace time use of forcemilitary activities and the new law of the sea. In cornell international law journal winter 1985 vol.18.p.204

حقوق دریاها و فعالیتهای نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی..... ۷

مثال فعالیتهای مربوط به اجرای قواعد حقوق بین‌الملل در خصوص راهزنی دریایی^(۱) (ماده ۱۰۷) حق بازرسی^(۲) (ماده ۱۱۰) حق تعقیب فوری^(۳) (ماده ۱۱۱) و اعمال اختیارات اجرایی مربوط به عدم آلوده سازی دریاها^(۴) (ماده ۲۲۴) جزء استثنائات مربوطه نخواهد بود. لذا می‌توان گفت استثناء مربوط به فعالیتهای نظامی، دیگر مقررات مربوط به انجام فعالیتهای پیش‌بینی شده در حقوق دریاها را دربرنگرفته بلکه صرفاً به آن فعالیتهایی محدود می‌گردد که هدف از اجرای آن افزایش آمادگی یک کشور برای جنگ بوسیله کشتی‌های نظامی و یا بوسیله هواپیماهای دولتی است که درگیر خدمات غیرتجاری هستند.

اصولاً اجرای فعالیتهای نظامی در دریاها صرفنظر از فعالیت کشتی‌ها و هواپیماهای جنگی، قرار دادن یا به آب انداختن تسلیحات، استقرار پایگاههای موشکی یا ماهواره‌هایی را که برای نظارت و کسب اطلاعات در فضای اقیانوس قرار داده می‌شوند نیز در برمی‌گیرد.^(۵) متأسفانه همانطور که ذکر گردید مقررات جامعی در خصوص انجام چنین فعالیتهایی در کنوانسیونهای حقوق دریاها موجود نیست و مقررات حاکم بر انجام چنین فعالیتهایی غالباً مبتنی بر حقوق بین‌الملل عرفی یا پاره‌ای از معاهدات بین‌المللی است که دارای قلمرو محدودی بوده و همواره در معرض تأویل و تفسیرهای مختلف قرار می‌گیرند.^(۶)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- 1- Piracy
- 2- Right of search
- 3- Right of hot pursuit
- 4- Non pollution
- 5- Budislav - vukas op, cit, p.1249

دریانوردی و منطقه انحصاری اقتصادی^(۱)

کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها منطقه‌ای را تحت عنوان منطقه انحصاری و اقتصادی و در وراء منطقه مجاور دریای سرزمینی مورد شناسائی قرار دارد که وسعت آن به عرض ۲۰۰ مایل از خط مبدأ بوده و در آن دولت ساحلی دارای حقوق انحصاری در مورد منابع طبیعی و سایر صلاحیتهای مربوط است^(۲) و دولت‌های ثالث دارای آزادی کشتیرانی، پرواز، کابل‌کشی و لوله‌گذاری هستند. منطقه انحصاری اقتصادی مفهوم جدیدی است که ریشه تاریخی آن را باید در تمایل روزافزون کشورها بعد از سال ۱۹۴۵ به گسترش محدوده صلاحیت دولت ساحلی در دریا جستجو کرد ولی ریشه دقیقتر این ایده را باید در کنفرانس سوم حقوق دریاها یافت. مذاکرات صورت گرفته در این کنفرانس در مورد منطقه انحصاری اقتصادی فی الواقع تلاشی است در جهت ایجاد توازن بین منافع و تعهدات دولت ساحلی و دول ثالث با دیگر منافع جامعه بین‌المللی.^(۳) برقراری محدوده ۲۰۰ مایل برای منطقه انحصاری اقتصادی در سطح جهان باعث شد که حدود (۳۶٪) از کل مساحت دریاها به صورت منطقه انحصاری اقتصادی درآمد، گرچه این محدوده درصد نسبتاً کوچکی از کل مساحت دریاهاست ولی محدوده‌ای که تحت پوشش محدوده ۲۰۰ مایل قرار می‌گیرد دربر دارنده بیش از ۹۰٪ ذخایر قابل بهره‌برداری تجارت شیلات حدود ۷۸٪ ذخایر شناخته شده نفت در زیر آب دریاها و حدود ۱۰٪ از کلوخه‌های منگنز است. به علاوه قسمت مهمی از تحقیقات عملی دریایی در محدوده ۲۰۰ مایلی ساحل صورت می‌گیرد و تقریباً اکثر مسیرهای مهم کشتیرانی در جهان صرف‌نظر از آنهایی که بنادر مبدأ و مقصد هستند داخل در منطقه انحصاری اقتصادی قرار گرفته‌اند. با توجه به فعالیت‌های گسترده‌ای که در داخل محدوده ۲۰۰ مایلی ساحل صورت می‌گیرد نظام حقوقی منطقه انحصاری اقتصادی که در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها منعکس شده دارای اهمیتی بسزا است. با توجه به توضیح مختصری که در باب اهمیت منطقه انحصاری اقتصادی بعنوان یکی از بخشهای دریایی ذکر گردید، به مسئله دریانوردی کشتیهای جنگی از این منطقه خواهیم پرداخت.

1- Exclusive economic zone

2- Rebecca m.m wallace international law 1986.p.138

3- Micheal A.Morris military Aspects of the EEzin ocean year book3.1982.p.322

از چهار آزادی پیش‌بینی شده که مختص کنوانسیون ۱۹۵۸ دریای آزاد است^(۱) (آزادی کشتیرانی^(۲) پرواز^(۳) تعبیه کابل زیر آبی، خطوط لوله^(۴) و آزادی ماهیگیری^(۵)) ماهیگیری در منطقه انحصاری اقتصادی در صلاحیت دولت ساحلی قرار گرفته است، ولی سه آزادی دیگر برای کلیه دولتها باقی است هرچند این آزادیها در مقایسه با آزادیهای دریای آزاد محدودترند، در خصوص آزادی کشتی‌های جنگی در استفاده از مسیرهای دریایی که از محدوده منطقه انحصاری اقتصادی می‌گذرند هیچگونه شک و تردیدی وجود ندارد^(۶)، لیکن اختلاف نظرهای موجود در بین کشورها در مورد انجام فعالیتها و عملیات نمایشی کشتی‌های جنگی خارجی در این منطقه است و در این رابطه اصولاً چند سؤال مطرح است که حقوق کشتی‌های جنگی در این منطقه چیست؟ آیا ناوهای جنگی در این منطقه می‌توانند دست به عملیات نمایشی زده و به تمرین تسلیحات بپردازند؟ عملیات نمایشی و یا به عبارتی مانورهای دریایی و همچنین تمرین تسلیحات، بدون شک جزء انواع استفاده‌های از دریا مرتبط با کشتیرانی هستند، ولی در مورد اینکه اینگونه استفاده‌های قانونی بین‌المللی تا چه حدی مجاز است اتفاق نظر وجود ندارد. همین طور در مورد تطابق این نوع از استفاده‌ها (استفاده از دو منطقه مذکور جهت مانورهای نظامی و تمرین تسلیحات) با کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها اختلاف نظر وجود دارد. این اختلافات بخصوص در ارتباط با ماده ۸۸ این کنوانسیون که مقرر می‌دارد: «دریای آزاد باید برای مقاصد صلح‌آمیز محفوظ بماند» چهره می‌نماید.

آنچه که در این رابطه قابل ذکر است این مطلب می‌باشد که حق کشتی‌های جنگی در انجام عملیات نمایشی و تمرین تسلیحات از بند اول ماده ۵۸ کنوانسیون قابل استنباط است،

1- G.K.A.ofosu Amaah. The law of the sea and use of force in university of GHANA law Journal 1986, p. 50

2- Geoffery kinely. The law of self defence contemporary Naval operation and the united nations convention on the of law of the sea in Journal of environmental law Voll. 2,1990p.18.

۳- رابین جرجیل، آلن لو، مرجع پیشین ۲۶۳

4- D.P.O'connell the international law of the sea, vo12, 1982, p.819

۵- همان مرجع، ص ۳۹۱

6- Budislav. Vukas. Op,cit.p.1251

جائیکه اظهار می‌دارد گذشته از آزادی کشتیرانی، پرواز بر فراز دریاهای آزاد و قرار دادن کابلهای زیر دریایی (ماده ۸۷) همه کشورها از این منطقه یعنی منطقه انحصاری اقتصادی بهره می‌برند.^(۱)

این بهره‌ها دیگر استفاده‌های قانونی بین‌المللی از دریا است که به نحوی مرتبط با آزادیهای مذکور در ماده ۸۷ کنوانسیون حقوق دریاهای آزادیهایی مربوط به عملکرد کشتی‌ها و هواپیماها بوده که مستلزم سازگاری و تطابق با مقررات حاکم بر کنوانسیون حقوق دریاهای است.

با آگاهی از این حقیقت که پاراگراف اول از ماده ۵۸ کنوانسیون حقوق دریاهای آزادیهایی را برای فعالیتهای نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی تلقی گردیده، کشور پرو پیشنهادی را طرح نمود که به موجب آن درج یک پاراگراف جدید در ماده ۵۸ کنوانسیون حقوق دریاهای پیش‌بینی شده بود. به موجب این پیشنهاد پرو درخواست نمود که کشتیهای جنگی خارجی و هواپیماهای نظامی‌ای که بر فراز منطقه انحصاری اقتصادی در حال عبور هستند، از انجام هرگونه مانورهای نظامی در این منطقه بدون رضایت دولت ساحلی خودداری کنند، جدای از این پیشنهاد که پرو ارائه نمود، اعلامیه‌های دیگری از سوی پاره‌ای از کشورها بر مبنای پیشنهاد پرو^(۲) ارائه گردید که هدف از آنها محدود کردن چنین فعالیتهایی بوسیله کشتی‌های جنگی خارجی در این منطقه بود. اصولاً نظر این کشورها بر مبنای تفسیری که از ماده ۳۰۱ کنوانسیون حقوق دریاهای آزادیهایی می‌دادند از این قرار بود که کشورها موظفند از هرگونه تهدید و توسل به زور علیه تمامیت ارضی هر کشور دیگر و یا توسل به روشهایی که در مغایرت با اصول حقوق بین‌الملل است خودداری نمایند از آنجا که تمرینها و عملیات نمایشی در دریا بویژه زمانیکه همراه با استفاده از سلاحهای نظامی و مواد منفجره باشد نوعی از تهدید علیه تمامیت ارضی کشورها تلقی شده و در تعارض با ماده ۳۰۱ کنوانسیون حقوق دریاهای آزادیهایی می‌گردد،^(۳) لیکن کنفرانس پیشنهاد پرو و پیشنهادهای

1- nl. stephen Rose Naval Activity in the exclusive economic zone, troubled waters ahead ocean development and international law. Vol.21,1990,p.127.

2- Budislav Vukas. op, cit. p.1253

3- Stephen Rose op, cit. p. 127

متعاقب آن را در خصوص ایجاد چنین محدودیتهایی مورد پذیرش قرار نداده و بر تجویز انجام چنین فعالیتهایی که مستنبط از بند اول ماده ۵۸ حقوق دریاهاست تأکید نمود. مع الوصف این نکته باید مورد توجه واقع گردد که در اجرای چنین فعالیتهای نظامی کشتی های جنگی خارجی باید حقوق و مقررات دولت ساحلی را که در مطابقت با مقررات کنوانسیون حقوق دریاها و دیگر قواعد حقوق بین الملل تنظیم گردیده است مورد توجه قرار داده و رعایت کنند. بدین نحو ماده (۳) ۵۸^(۱) سایر دول را ملزم می کند که به هنگام استفاده از حقوق خود، در منطقه انحصاری اقتصادی حقوق دولت ساحلی را مدنظر قرار داده و مقررات دولت ساحلی را که بر طبق مفاد این کنوانسیون و سایر مقررات حقوق بین الملل وضع گردیده مراعات نمایند.^(۲) همچنین ماده ۳۰۱ کنوانسیون حقوق دریاها از کلیه دولتها می خواهد که به هنگام استفاده از دریاها از توسل به زور و یا تهدید به آن که مغایر با اصول مندرج در منشور ملل متحد است خودداری نمایند و این مندرجات به نوبه خود هر چند به کسب رضایت از دولت ساحلی برای انجام فعالیتهای نظامی مذکور در منطقه انحصاری اقتصادی صحت نگذاشته است لیکن با مد نظر قرار دادن استفاده های صرفاً مسالمت آمیز از دریا و عدم توسل به زور و هرگونه عمل در مغایرت با اصول مندرج در منشور ملل متحد عملاً انجام چنین فعالیتهایی را در این منطقه به اهداف صلح جویانه و مسالمت آمیز محدود نموده است.^(۳)

در خصوص دیگر مناطق دریایی قوانین بالنسبه گسترده تری در مورد ایجاد جزایر مصنوعی، تأسیسات و ساختمانها وجود دارد، هرچند این مقررات خیلی روشن نیست. ابهام اصلی در این خصوص را می توان در مقررات مربوط به منطقه انحصاری اقتصادی دریافت به موجب ماده ۶۰ کنوانسیون حقوق دریاها^(۴) به دولت ساحلی حقوق زیر اعطا شده است:

حق انحصاری ساختن و اعطای اجازه و تنظیم ساختمان، عملیات و استفاده از:

الف) جزایر مصنوعی

۱- ماده ۵۸ مقرر می دارد: در استیفای حقوق و انجام تکالیف خود در منطقه انحصاری اقتصادی به تکالیف و حقوق دولت ساحلی توجه مقتضی معطوف خواهند داشت ...

2- Budislav.Vukas. op.cit. p.1253

3- Ibid, p. 1253

4- Geoffery kinely. Op, cit.p.17

ب) تأسیسات و ساختمانهایی برای مقاصد مندرج در ماده ۵۶ و سایر اهداف اقتصادی

پ) تأسیسات و ساختمانهایی که می‌توانند در اعمال حقوق دولت ساحلی در منطقه مداخله کنند.

بدین ترتیب دولت ساحلی دارای صلاحیت انحصاری بر این گونه جزایر مصنوعی، تأسیسات و ساختمانهاست و می‌تواند بر پیرامون آنها منطقه‌ای ایمنی برقرار کند که معمولاً از ۵۰۰ متر نباید تجاوز کند^(۱) (مواد (۵) (۴) (۲) ۶۰ کنوانسیون ۱۹۸۲). در خصوص تأسیسات و ساختمانهایی که دولت ساحلی امکان ایجاد آنها را در منطقه انحصاری اقتصادی خود دارد باید متذکر گردید که، این صلاحیت انحصاری، در ساخت و تأسیس چنین مصنوعات صرفاً برای مقاصد مندرج در ماده ۵۶ و دیگر اهداف و مقاصد اقتصادی بوده و از طرف دیگر این صلاحیت می‌تواند در مورد تأسیسات و ساختمانهایی که در اعمال حقوق دولت ساحلی در منطقه مؤثر است ساری و جاری گردد. مع الوصف این نگرانی وجود دارد که مقررات مذکور به گونه‌ای مورد تفسیر واقع گردد که این مکان را برای همه کشورها فراهم نموده که به ساخت تأسیسات و ساختمانهایی که برای اغراض و اهداف نظامی مورد استفاده است بدون تجویز دولت ساحلی اعطاء شود.^(۲) پیشنهاد مزبور که در حقیقت گامی در جهت جلوگیری از رقابت کشورها در امر تأسیس و ایجاد تأسیسات نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی بوسیله کشورهای خارجی بود با مخالفت شدید و جدی قدرتهای دریایی روبرو شده و آنها در صدد ممانعت از تصویب این پیشنهاد برآمدند. این واکنش که از ناحیه قدرتهای دریایی صورت گرفت بیانگر این واقعیت بود که آنها امکان ساخت تأسیسات و ساختمانهایی را که در جهت عملی شدن اهداف و اغراض نظامیشان لازم است در مناطق انحصاری و اقتصادی کشورهای دیگر از نظر دور نداشته و خواهان تسری بخش وسیعی از آزادیهای سنتی دریای آزاد به این منطقه هستند.^(۳)

حقوق دریاها و فعالیتهای نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی..... ۱۳

بر اساس قواعد ۱۹۵۸، فلات قاره^(۱) بخشی از بستر دریای آزاد است و حقوق دول ساحلی محدود به اکتشافات و بهره‌برداری است بنابراین کشورهای دیگر این حق را به خود می‌دهند که اگر وسایل و تجهیزات نظامی مانع غیر معقولی در راه اکتشاف و بهره‌برداری از منابع ایجاد نکنند آنها را در فلات قاره جای دهند.

در کنفرانس ۱۹۵۸ هیئت نمایندگی هند پیشنهاد نمود که ایجاد تأسیسات نظامی در فلات قاره ممنوع شود، لیکن این پیشنهاد رد گردید. از نظر عملی و نظری به نظر می‌رسد که مشروعیت ایجاد تأسیسات نظامی در فلات قاره مطابق قواعد حقوق عمومی پذیرفته شده باشد، لیکن این امر به خاطر به وجود آمدن مفهوم منطقه انحصاری اقتصادی، به عنوان منطقه‌ای دارای صلاحیتهای دریایی ویژه خود تغییر یافته است و در حال حاضر لازم است که حقوق دولت ساحلی در محدوده ۲۰۰ مایل (که در این محدوده نظام فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی به موازات یکدیگر همزیستی دارند) بر اساس نظام حاکم بر منطقه انحصاری اقتصادی اعمال گردد، لذا طبیعی است که در این منطقه دولت ساحلی از حقوق و امتیازات بیشتری برخوردار باشد، اما در ماورای مایل ۲۰۰ که فقط نظام فلات قاره اعمال می‌شود و حقوق دول ساحلی بموجب کنوانسیون ۱۹۵۸ محدود به اکتشافات فلات قاره و بهره‌برداری از منابع طبیعی آن است.^(۲) قابل ذکر است که در زمانهای گذشته تأسیسات و بناهایی که برای استفاده‌های نظامی در فلات قاره ایجاد می‌گردید به صورت مخفیانه و بسیار محتاطانه ایجاد می‌شد.^(۳) کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها به هنگام تقسیم حقوق موجود در منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره بین دولتهای ساحلی و دول دیگر، اکثر استفاده‌های مزبور را مورد توجه قرار داده است، ولی برخی استفاده‌های دیگر از این منطقه به هیچ یک از آنها تعلق نمی‌گیرد، نمونه این امر عبارتست از تعبیه تجهیزات استراق سمع زیر دریایی توسط زیردریائیا - یا استقرار دیگر تأسیسات و تجهیزات نظامی و همچنین بیرون آوردن بقایای تاریخی کشتی‌های غرق شده قدیمی در این مناطق و نمونه‌های جدیدتری که توسعه دانش فنی آنها را به دست خواهد داد. سؤال این است که وضعیت

1- Continental shelf

۲- آقای. بهمن، مرجع پیشین ص ۲۳۵

3- Sijthoff leyden. International legal regim of Artificial islands 1977.p.33

حقوقی این استفاده‌ها چگونه است؟ کدامیک از دولتها دارای صلاحیت استفاده و تنظیم امور مزبور هستند؟

کنوانسیون ۱۹۸۲ پاسخ دقیقی به دست نمی‌دهد^(۱)، ولی در ماده ۵۹ به طور کلی به این حقوق اشاره می‌شود. ماده ۵۹ مقرر می‌دارد «در مواردی که این کنوانسیون حقوق یا صلاحیتی را در منطقه انحصاری اقتصادی به دولت ساحلی و یا سایر دول تخصیص ندهد، و اختلافی بین منافع دولت ساحلی با دولت یا دولتهای دیگری بروز کند این اختلاف باید بر اساس اصل انصاف^(۲) و با توجه به اوضاع و احوال حاکم و با در نظر گرفتن اهمیت منافع اطراف ذیربط و هم چنین کل جامعه بین‌المللی حل و فصل شود. بدین ترتیب ماده ۵۹ روشن می‌کند که در مورد حقوقی که به دولت ساحلی و دیگر دول اختصاص داده نشده است، فرض مبتنی بر حمایت از منافع دول ساحلی یا سایر دول وجود ندارد و در هر مورد باید بر اساس شرایط و معیارهای مندرج در ماده ۵۹ تصمیم‌گیری شود. لذا با توجه به استدلال ارائه گردیده و روشهایی که ماده ۵۹ برای حل و فصل اختلافات دولت ساحلی با دیگر دول در مورد حقوق پیش‌بینی نشده در این مناطق ارائه داده فی‌نفسه اختلافات مربوط به ایجاد تأسیسات نظامی در فلات قاره را در بر گرفته است و تلویحاً بر حق دیگر کشورها در زمینه ایجاد این تأسیسات در مناطق مذکور صحه گذاشته است. البته حق مورد اشاره جدای از احراز رضایت دولت ساحلی بنا به دلایل زیر با محدودیتهایی همراه خواهد بود.

اولاً: مسئله استفاده صلح‌آمیز از دریاها (ماده ۳۰۱ کنوانسیون حقوق دریاها).^(۳)

ثانیاً: ماده ۸۸ کنوانسیون که حفظ دریاها را برای مقاصد صلح‌آمیز مد نظر قرار داده (این ماده بیانگر این مطلب است که ایجاد و تأسیس چنین بناهایی صرفاً در راستای مقاصد صلح‌جویانه و مسالمت‌آمیز امکان‌پذیر است).^(۴)

ثالثاً: ایجاد چنین تأسیساتی نباید در حق انحصاری دول ساحلی در اکتشاف و

۱- آقای. بهمن، مرجع پیشین ص ۲۶۱

2- Equity

۳- ماده ۳۰۱ از کلیه دولتها می‌خواهد که به هنگام استفاده از دریاها از توسل به زور یا تهدید مغایر به اصول مندرج در منشور ملل متحد خردداری کنند.

۴- معمولاً گفته می‌شود که این ماده (۸۸) کاری غیر از منع اقدامات تجاوزکارانه نمی‌کند.

بهره‌برداری از منابع طبیعی فلات قاره‌هایشان محدودیت ایجاد نماید.^(۱)
رابعاً: توجه مقتضی به منابع دیگر کشورها (پاراگراف ۲ ماده ۸۷) دلایلی هستند که محدودیتهایی را در جهت استفاده‌های غیرمعقول از این تأسیسات ایجاد می‌کنند. هر چند فی الواقع کشورهای مختلف و بویژه قدرتهای بزرگ توجهی نسبت به این مسائل نداشته و هم‌اکنون معلوم نیست که این امر چگونه بر مشروعیت استقرار پستهای استراق سمع، زیردریاییها و سلاحهای مختلف نظامی تأثیر خواهد داشت.
آنچه که مسلم است اینکه رویه دولتهای قدرتمند دریایی در قبال استقرار اینگونه تجهیزات بسختی تغییر خواهد کرد.

نتیجه‌گیری

علیرغم فقدان مقررات سیستماتیک و همه‌جانبه در کنوانسیون‌های حقوق دریاها در زمینه استفاده‌های نظامی از مناطق مختلف دریایی و بویژه منطقه انحصاری اقتصادی، مع‌الوصف وجود پاره‌ای از مقررات در خلال این کنوانسیونها، بویژه کنوانسیون ۱۹۸۲ توانسته است (حتی با توجه به وجود اختلاف نظر بین کشورهای مذاکره‌کننده) به سؤالات و نکات مهم زیر پاسخ دهد.

۱- مسئله عبور کشتیهای جنگی از منطقه انحصاری اقتصادی و چگونگی این عبور

۲- مسئله انجام مانورهای نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی

۳- ایجاد ساختمانها، جزایر مصنوعی و دیگر تأسیسات در منطقه انحصاری اقتصادی

با هدف بهره‌برداریهای نظامی.

علیرغم پاسخ به نکات فوق به نظر می‌رسد با توجه به شرایط دشوار کنونی و تسابق تسلیحاتی بی‌سابقه بین کشورها که دامنه آن به مناطق دریایی نیز تسری یافته، بر سازمانهای بین‌المللی ذیصلاح است تا با همگامی و جدیت تمامی کشورها توجه ویژه‌ای را نسبت به جنبه‌های مختلف استفاده نظامی از دریاها و بویژه منطقه انحصاری اقتصادی مبدول داشته تا از این رهگذر حقوق و تکالیف همه کشورها در خصوص این نوع استفاده‌ها از مناطق مختلف دریایی با وضوح بیشتری مشخص گردد.